

מהספר העתידי רמזי טעם עם טעם לשב"ח מאת שלום המאירי, אשמח לתגובות במייל: shalom303@gmail.com

וְהָיָה בַּיּוֹם הַזֶּה יִזְכָּרוּ אֶת בְּנֵי אֶת אֲשֶׁר יְהִי לָו לֹא יוֹכֵל (מנזו רביע) לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֱהוּבָה
 עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר (דברים כא, טז)

הבכור נקבע ע"פ הלידה, ולא ע"פ תחילת ההריון¹. הנולד ראשון הוא הבכור. ע"כ.

ונרמז בטעמים: לֹא יוֹכֵל (מנח רביע), יש לעזוב, להניח, לנטוש, את מועד תחילת ההריון, הרביעה, וללכת לפי הלידה.

שלום המאירי

פִּי אֶת-הַבְּכֹר (קדמא) בֶּן הַשְּׂנוּאָה יִכִּיר לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמְצָא לוֹ (דברים
 כא, יז)

בספרים מובא שירושת הבכור פי שנים רמוזה במלה "בְּכֹר" הכתובה ללא האות ו':

רבי חיים ב"ר בצלאל מפרידבורג, אחיו של מהר"ל, מבאר²: "כתב אחד מהמפרשים קדמונים ז"ל: 'בכר חסר כתיב על כן דינו פי שנים ככתבו' ונשאלתי על פירוש זה בהיותי בק"ק קראקא בשנת ש"ה לפ"ק והשבתי, כי בכר חסר כתיב בפרשת הבכורה (פ' תצא) לרמז דינו פי שנים בנחלה, כמו שג' אותיות הללו כפולים מאותיות שלפניהם. ב' כפולה מן א' שלפניה, וכן כ"ף כפולה מאות יו"ד שלפניה וכן אות רי"ש כפולה מן אות קו"ף שלפניה, ואלמלי היה בכור מלא וא"ו לא היו כפולים כל אותיותיה, שהרי הו"ו אינו כפולה מן הה"א שלפניה. לכן חסר ו' לרמז שהבכור נוטל פי שנים כפל מן אחיו"³.

הבכור נוטל פי שנים, אך רק "בְּכֹל אֲשֶׁר יִמְצָא לוֹ", כלומר ב"מוחזק", ברכוש שנמצא ביד האב בפועל כשמת, ולא ב"ראוי".

בשם האר"י מבואר⁴ שברמז הנ"ל באותיות "בְּכֹר" גם נרמז שנוטל פי שנים במוחזק ולא בראוי לבוא, משום כמו שאותיותיו הם כפולים על האותיות שלפניהם, שהם כבר מוחזקים לפנינו, כך דינו ליטול דוקא במה שמוחזק כבר. ע"כ.

ונרמז בטעמים: פִּי אֶת-הַבְּכֹר (קדמא), הבכור נוטל פי שנים במוחזק, אותו רכוש שכבר נמצא מקודם, ולא בראוי לבוא. אפשר שהטעם גם רומז למלה הקודמת "אֶת", כלומר לאותיות א' עד ת', שבהן נרמז הענין, ע"י כפל האותיות הקודמות.

שלום המאירי

¹ ראה בפסוק הבא השמועה ההפוכה בשם הגר"א ודברי העמק דבר, הנצי"ב, לפסוק טו, שהובאו בהערה.

² אגרת הטיוול, רבי חיים ב"ר בצלאל מפרידבורג, חלק הרמז ערך "בכור".

³ אמנם ראה בעל הטורים על דברים כא, יז, שמבאר גם עם אות ו': "לתת לו פי שנים - בשביל שהוא נוטל פי שנים יש באותיות בכור ענין כפילות. הבי"ת כפולה על האל"ף שלפניה. וכן הכ"ף על היו"ד שלפניה וכן הרי"ש. והו"ו נכתבת כפולה שכותבין אותה ב' ווי"ן".

⁴ לשון חכמים א', רבי שמעון יהודה ליב גולדבליט, פיעטרקוב תרפו, עמ' 16.

מהספר העתידי רמזי טעם עם טעם לשב"ח מאת שלום המאירי, אשמח לתגובות במייל: shalom303@gmail.com

כִּי (תלישא קטנה) אֶת-הַבֶּכֶר בֶּן-הַשְּׁנוּאָה (קדמא ואזלא) יִכִּיר (רביע)
 לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנָיִם כָּכָל אֲשֶׁר יִמְצָא לוֹ (דברים כא, יז)

מתורתו של רבי אליהו מוילנא, הגר"א, מובא⁵ המעשה הבא המבאר האם הבכורה נקבעת לפי היצירה, ההריון, או לפי הלידה: איש אחד לקח אשה וישנאה ויגרשה איזה שבועות אחר החתונה, ויקח תיכף אשה אחרת, והנה עוד לא כלו שבעה ירחים ותלד האשה השניה לו בן, ואחרי זה ... בעוד ימים לא כבירים ילדה גם האשה הגרושה גם כן בן זכר, כי נמלאו לה תשעה ירחים, ואחר זמן רב נפלה מחלוקת בין משפחת הגרושה ובין האיש המגרש מי יהיה היורש נחלתו לקחת פי שנים. והיה כאשר נודע הדבר לרבינו הגר"א ז"ל אמר כי גם על זה רמזה לנו התורה הקדושה, כי באמת קשה הרבה קושיות בקרא. א' בתחילה אמר וילדו לו בנים האהובה והשנואה, משמע בתחלה ילדה האהובה, ואחרי זה אמר והיה הבן הבכור לשניאה. ב' מה זה שכתבה התורה הקדושה לא יוכל לבכר את בן האהובה, מהיכי תיתי שיוכל לבכר עד שתצטרך להזהיר שלא יוכל, מה שלא מצינו כזאת ברוב המצות. ג' מדוע קרא אותה שנואה (לפי פשוטו של מקרא), והא לא תשנא וגו' כתיב. ד' מדוע פרשה לנו התורה הקדושה הטעם בזה יותר מרוב המצות (כי הוא ראשית וגו'). אלא ודאי שהכל נרמז באוריייתא, וכסיפור דנא שהגרושה תכונה בשם שנואה (כי אסור לגרשה עד שמצא כו'), והשניה שלקח תחתיה תכונה בשם אהובה, ובאופן זה יחפץ הבעל לבכר את בן האהובה (היינו השני) על פני בן השנואה (היינו המגורשת) ולתת לבן השניה פי שנים, וטעמו ונימוקו עמו יען הוא נולד בתחילה. על כן צותה התורה הקדושה כי לא יוכל לבכר וגו', כי אם את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים (אף שנולד אחרי זה), וכדי שלא יהיה הדבר לפלא פירשה התורה הקדושה הטעם, כי הוא ראשית אוננו לו משפט הבכורה, כי אחרי זמן ההריון אזלינן ולא אחרי הלידה, והראשון בן השנואה יירש את נחלת אביו⁶. ע"כ.

ונרמז בטעמים: כִּי (תלישא קטנה) אֶת-הַבֶּכֶר בֶּן-הַשְּׁנוּאָה (קדמא ואזלא) יִכִּיר (רביע).

כאשר גירש (תלישא) את הראשונה, אף שהיא ילדה שניה, עליו להקדים וללכת (קדמא ואזלא) לפי מועד ראשית אוננו, הרביעה⁷, ולא לפי מועד הלידה.

רבים העירו⁸ על הדברים המיוחדים לגר"א, וצינו שהבכור נקבע לפי הלידה. לפי זה אפשר לרמוז שהקדמא ואזלא רומז שהבכור הוא מי שקדם והלך, דהיינו שנולד ראשון. (או שהבכור הוא מי שנתלש (נולד) קודם, ואזלא-רביע, והלך ענין העיבור).

שלום המאירי

⁵ אדרת אליהו (ליקוט) כאן, וכן קול אליהו. אך ראה דברי העמק דבר, הנצי"ב, שהבאתי לקמן בהערה.

⁶ והוסיף בקול אליהו: "והנה על דברי רבינו הגר"א ז"ל דחידש דאזלינן בתר ראשית אוננו ולא בתר לידה כבר נתקש' בזה א"כ לפי"ז היה יעקב אבינו ע"ה בכור באמת לפי שנוצר מטיפה הראשונה ועשו מטיפה השניה וכמו שפירש"י ז"ל בפ' תולדות בשם מדרש אגדה ע"ש. ואילו פשטי המקראות מורים בהדיא שעשו היה הבכור אלא שמכרה ליעקב אבינו ע"ה. וכתב לי ע"ז ידינ"פ הרה"ג אי"א מו"ה מרדכי נ"י פריעדמאן ממעזריטש דלדעתו צריך לידחק ולומר דלשון טיפה ראשונה ושניה אינו בדוקא אלא נקטינן דטיפה אחת היה ונחלקת לשנים, וכמו דאיתא בגמרא דמס' נדה (דף כ"ו ע"א) גבי יהודה וחזקיהו בני ר' חייא דנשתהו ולד אחד אחר חבירו ג' חדשים אמרינן שם דטיפה אחת היתה ונתחלקה לשתיים ע"ש. א"כ גם כאן י"ל כן דטיפה אחת היתה וממחציתה הראשונה נוצר יעקב ומהב' עשו, אבל לעולם י"ל דשניהם היו ראשית אוננו, וכיון דבראשית אוננו שניהם שוים, שוב אזלינן בתר לידה, והרי עשו נולד ראשון, אבל לעולם י"ל דהמעלה דראשית אוננו עדיף מהמעלה דלידה".

⁷ ראה במדבר כג, י: מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל, וברש"י שם.

⁸ ראה דברי העמק דבר, הנצי"ב, לפסוק טו: האחת אהובה והאחת שנואה. אחת מיבעי. בא ללמדנו דמיירי שלא נשאן בבת אחת. אלא ראשונה נשאה יחידה ואח"כ גם שניה בפני עצמה... אך יש להבין למאי נרמז זה האופן מה נפקא מינא אם נשא בבת אחת או זה אחרי זה. ונראה כלפי דכתיב כי הוא ראשית אוננו שהוא זרע הראשון שיצא מכחו. והיה סלקא דעתך אם וילד א' היה בעיבור תחלה והשני תחלה בלידה שנולד לשבעה או למקוטעין, מי שנתעבר תחלה הוא הבכור כי הוא ראשית אוננו. מש"ה מיירי קרא בזה האופן שנשא ראשונה בפ"ע והיתה לבדה וא"כ מסתמא נתעברה תחלה. ומכל מקום והיה הבן הבכור לשניאה. משום שנולד השני תחלה. (הן נשמע בשם הגר"א ז"ל להיפך שהולכין אחר העיבור. ולא אמין לקול השמועה בשם רבינו הגר"א. ושקר העידו בשמו ז"ל). וראה שואל ומשיב, רבי שאול יוסף נטנזון, מהד"ג ח"ג סימן נב, ודברי כלי חמדה, רבי מאיר דן פלאצקי, לפסוקים כאן ובתחילת פרשת תולדות. ראה עוד בכתב עת צפונות גליון ה, בני ברק תשרי תש"ן, עמ' קה-קו.